

História protiepidemických opatrení štátu a súčasný ústavnoprávny pohľad na povinnosť očkovania (potreba zmeny metodologického prístupu?)¹

1. Úvod

Celý svet zasiahla pandémia COVID-19. Štáty celého sveta sú nútené prijímať protipandemické opatrenia.² V praxi sa aplikujú rôzne núdzové opatrenia od povinnosti mať prekryté dýchacie cesty, cez povinnosť testovať sa, povinnosť karantény, zatvorenia prevádzok podnikov, atď. atď. V Slovenskej republike bol v tomto kontexte viackrát vyhlásený núdzový stav.³ Globalizovaný otvorený svet, ktorý sa zmenšil pod vplyvom liberálnych možností cestovať zrazu opäťovne „objavuje“ inštitút uzatvorených štátnych hraníc. Dokonca i jedna zo základných slobôd Európskej únie – voľný pohyb osôb je podrobovaná reštrikciám.⁴

477

¹ Tento príspevok vznikol v rámci projektu APVV-19-0090 „Právna metodológia pre dobu právneho pluralizmu“.

² Data on country response measures to COVID-19, European Centre for Disease Prevention and Control, <https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/download-data-response-measures-covid-19> navštívené dňa 17.03.2022. Pozri tiež napr. T. Gerlinger, *Variationen der Pandemiebekämpfung, Staatliche Handlungsstrategien gegen Covid-19*, „Aus Politik und Zeitgeschichte. Zeitschrift der Bundeszentrale für politische Bildung“ 2020, roč. 70, č. 46–47, s. 15–21.

³ Příkladmo vyberám uznesenie vlády Slovenskej republiky z 15.03.2020 (45/2020 Z. z.) uznesenie vlády Slovenskej republiky z 30.09.2020 (268/2020 Z. z.), uznesenie vlády Slovenskej republiky z 29.12.2020 k predĺženiu trvania núdzového stavu (427/2020 Z. z.), uznesenie vlády Slovenskej republiky z 24.11.2021 (428/2021 Z. z.), atď.

⁴ Pozri napr., H. van Eijken, J.J. Rijpma, *Stopping a Virus from Moving Freely: Border Controls and Travel Restrictions in Times of Corona*, „Utrecht Law Review“ 2021, no. 17(3), s. 34–50, alebo, N. Blain, *Covid-19 Crisis and European Mobility: What lessons have been learnt? And what of the future?*, „European Issues“ n°604, 20.07.2021, <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-604-en.pdf> (navštívené dňa: 17.03.2022).

Nie je to úplne nový trend. Možno povedať, že v posledných dvoch desaťročiach sa možno stretnúť so znepokojujúcimi trendami v oblasti ľudských práv, verejného zdravia a kontroly infekčných ochorení. V období po 11. septembri sa strach z bioterorizmu a z rizík vyplývajúcich z mutujúcich patogénov pri zväčšujúcej sa medzinárodnej mobilita predstavuje do požiadaviek volajúcich po globálnej reforme bezpečnostných pravidiel súvisiacich s ochranou zdravia.⁵

Situácia opätovne nastoľuje základnú ústavnoprávnu otázku vzťahu štátu a jednotlivca. Ako konštatoval Aristoteles, človek je od prírody štátotvorná bytosť (zoon politikon).⁶ To však nevyhnutne implikuje na jednej strane požiadavku na čo najväčšiu slobodu, ale i obmedzenia slobody na strane druhej vyplývajúce z koexistencie v spoločnosti. Práve v pandémie sme opätovne nútení nanovo riešiť otázku aké sú úlohy štátu a čo všetko musí jednotlivec strpieť ako daň za možnosť žiť v spoločnosti. Opätovne rezonujú slová Carla von Clausewitza, podľa ktorého ak štát, či spoločenstvo nie je v záujme prežitia ochotné siahnuť po krajných prostriedkoch, niet v ňom už duše, chýba mu vôľa k životu.⁷ Je tento prístup správny v kontexte prijímania protiepidemických opatrení? Celkom zjavne sa tu opätovne spúšťa boj za ústavné hodnoty, ochranu zdravia, života, slobodu podnikat' slobodu pohybu, atď. Ako píše Rudolf von Ihering: „Cieľom práva je pokoj, prostriedkom na dosiahnutie tohto cieľa je však boj. [...] Všetko právo na svete bolo vybojované, o každý dôležitý právny princíp bolo treba bojovať s tými, ktorí mu odporovali, a každé právo, právo národa i jednotlivca, predpokladá ustavičnú pripravenosť brániť sa.“⁸

Snaha štátu chrániť verejné zdravie a životy osôb na svojom území aj prijímaním nepopulárnych opatrení obmedzujúcich bežný chod života začala po celom svete narážať na protesty obyvateľstva.⁹ Slo-

⁵ P. Dąbrowska-Kłosińska, *The Protection of Human Rights in Pandemics – Reflections on the Past, Present, and Future*, „German Law Journal“ 2021, no. 22, s. 1029, pozri tiež E. Sondermann, *Globale Gesundheitspolitik zwischen Anspruch und Widersprüchlichkeiten*, „Aus Politik und Zeitgeschichte. Zeitschrift der Bundeszentrale für politische Bildung“ 2020, roč. 70, č. 46–47, s. 28–34.

⁶ J. Prusák, *Teória práva*, Bratislava 2001, s. 15; pozri tiež napr. H. Gintis, C. van Schaik, Ch. Boehm, *Zoon Politikon: The Evolutionary Origins of Human Political Systems*, „Current Anthropology“ 2015, vol. 56, no. 3, s. 327–353.

⁷ Parafrázované podľa D. Šmihula, *Oprávnenie štátu obmedziť ľudské práva*, „Právny obzor“ 2002, č. 3, s. 231.

⁸ R. von Ihering, *Boj za právo*, Bratislava 2009, s. 35.

⁹ *Pandemie ve světe: Ve Francii vypukli protesty kvůli covidovým opatřením. V Australii na konec nebili*, [https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3348326-pandemie-ve-svete-na-demonstrace-proti-opatrenim-se-chysta-francie-i-australie-policie-\(navstiveno-dna:11.08.2021\);](https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3348326-pandemie-ve-svete-na-demonstrace-proti-opatrenim-se-chysta-francie-i-australie-policie-(navstiveno-dna:11.08.2021);) COVID-19: *Protests across Europe rail against pandemic restrictions as infections soar*, <https://www.euro->

venská republika nie je výnimkou, čoho dokladom sú recentné protesty v hlavnom meste.¹⁰ Opätovne je nastroľovaná otázka, či štát môže stanoviť povinnosť očkovať sa.¹¹ A napríklad v susednom Rakúsku je táto povinnosť v reakcii na pandémie COVID-19 reálne zavedená začiatkom roka 2022.¹²

Musím skonštatovať, že súčasný vývoj verifikuje platnosť tézy o opakovaní sa histórie. A opätovne rezonuje Böckenfördeho téza, podľa ktorej demokratický právny štát žije z predpokladov, ktoré nie je sám schopný garantovať.¹³

Snaha verejnej moci bojovať proti epidémii narážala na odpor v dávnej, i menej dávnej minulosti. Napríklad v roku 1830 bola do Európy z Perzie zavlečená cholera. Ruskí vojaci vyslaní z Perzie do Poľska šíрили toto ochorenie všetkými oblasťami, ktorými prechádzali. S cieľom zabrániť zavlečeniu cholery do Uhorska došlo k uzavretiu a stráženiu pohraničných ciest a chodníkov. Zabrániť preniknutiu cholery do Uhorska sa však nepodarilo, v priebehu cca šiestich mesiacov sa cholerou v Uhorsku nakazilo viac ako pol milióna osôb a z nich viac ako 237 tisíc zomrelo. A boli prijímané opatrenia podobné tým dnešným – obmedzenie slobody pohybu, zákaz navštevovať školy, krčmy, pekárne. A podobne ako dnes, tieto opatrenia v obyvateľstve vyvolali nevôľu. Začali sa napríklad šíriť fámy, že si cholera páni vymysleli zo strachu pred vpádom Rusov do Uhorska v obave, že by Rusi oslobodili poddaných. Chlórovanie studní vyvolalo fámou, že páni chcú poddaných otráviť.¹⁴ Nedôvera vzbudzovalo i zapálené nasadenie štátnych a stoličných úradníkov v podávaní liečiv ešte nenakazeným obyvateľom.¹⁵ Situácia následne

news.com/2021/03/21/covid-19-protests-across-europe-rail-against-pandemic-restrictions-as-infections-soar (navštívené dňa: 11.08.2021); *Zehntausende protestieren gegen Auflagen*, <https://www.tagesschau.de/inland/demonstrationen-corona-massnahmen-101.html> (navštívené dňa: 17.03.2022).

¹⁰ *Pred Prezidentským palácom protestovalo niekoľko stoviek ľudí*, <https://www.teraz.sk/regiony/bratislava-pred-prezidentskym-palacom/566403-clanok.html> (navštívené dňa: 11.08.2021).

¹¹ *Malo by byť očkovanie proti COVID-19 povinné? Ak áno, podľa veku či profesie?*, <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/595927-malo-by-byt-ockovanie-proti-covid-19-povinne-ak-ano-podla-veku-ci-profesie/> (navštívené dňa: 11.08.2021).

¹² Ide o spolkový zákon: „Bundesgesetz über die Pflicht zur Impfung gegen COVID-19 (COVID-19-Impflicht – COVID 19-IG), Bundesgesetzblatt Nr: GP XXVII IA 2173/A AB 1312, S. 139, BR:10863 AB 10871, s. 937.

¹³ E.-W. Böckenförde, *Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation*, [v:] idem, *Ders.: Recht, Staat, Freiheit*, Frankfurt am Main 2006, s. 92–114.

¹⁴ Bližšie pozri A. Liška, *Cholerová epidémia z roku 1831 a jej priebeh v Prešovskej eparchii*, Prešov 2012, s. 163.

¹⁵ D. Rapant, *Sedliacke povstanie na východnom Slovensku roku 1831*. Diel prvý: *Dejiny*. Bratislava 1953, s. 48.

v roku 1831 vyústila do otvoreného povstania proti štátnej moci. Zdá sa, že paralela k dnešnej situácii prijímania opatrení proti pandémie COVID-19 je takmer hmatateľná. A možno tiež dokonca skonštatovať, že tak ako dnes i v minulosti boli epidémie významným zdrojom pre vznik konšpiračných teórií.¹⁶

2. Povinnosť nechať sa zaočkovať v roku 1874 v Nemeckom cisárstve

V dnešnej dobe kiahne nevnímame ako smrteľné ochorenie. Nie vždy tomu bolo tak. Predtým ako v roku 1979 komisia Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) vyhlásila kiahne za eradikované, predstavovali nebezpečné ochorenie, ktorému len v 20 storočí podľahlo 300 miliónov ľudí na celom svete.¹⁷ A možno povedať, že princíp očkovania (predchodca očkovania) je ľudstvu známy už storočia. Už v okolo roku 1275 vzniknutom zdravotnom sprievodcovi „Regimen sanitatis Salernitanum“ sa nachádza rada: „Ak nechceš, aby kiahne viedli k smrti detí, daj zdravým deťom do žíl hmotu kiahní“.¹⁸

Podobne ako inde vo svete predstavovali kiahne problém i v Nemeckom cisárstve. V roku 1807 zákon v Bavorsku nariaďoval, aby sa všetci, ktorí dosiahli vek troch rokov a ešte nemali kiahne, nechali zaočkovať.¹⁹ Pri poslednej veľkej epidémii kiahní v rokoch 1870–1873 sa v Nemecku nakazilo až 400 000 ľudí a 181 000 ľudí zomrelo. Preto v niektorých spolkových štátoch a v armáde sa začala zavádzať povinnosť nechať sa proti kiahňam zaočkovať. Obzvlášť počas epidémií mali úrady oprávnenie pristúpiť k nútenej vakcinácii. Jednotlivé zákony a opatrenia sa však v jednotlivých štátoch Nemeckého cisárstva líšili.²⁰

¹⁶ Pozri napr. Z. Panczová, *Konšpiračné teórie: témy, historické kontexty a argumentačné stratégie*, Bratislava 2017, s. 155.

¹⁷ *Commemorating Smallpox Eradication – a legacy of hope, for COVID-19 and other diseases*, <https://www.who.int/news/item/08-05-2020-commemorating-smallpox-eradication-a-legacy-of-hope-for-covid-19-and-other-diseases> (navštívené dňa: 5.10.2021).

¹⁸ R. Jütte, *Zur Geschichte der Schutzimpfung*, „Aus Politik und Zeitgeschichte. Zeitschrift der Bundeszentrale für politische Bildung“ 2020, roč. 70, č. 46–47, s. 9.

¹⁹ *Ibidem*, s. 13.

²⁰ T. Meißner, *Impfen und zweifeln – Damals wie heute*, „Ärzte Zeitung“ 2019, <https://www.aerztezeitung.de/Politik/Impfen-und-zweifeln-Damals-wie-heute-402566.html> (navštívené dňa: 5.10.2021).

Zjednocujúcu právnu úpravu očkovania predstavoval ríšsky zákon o očkovaní z roku 1874 („Reichsimpfgesetz“), ktorý podpísal ríšsky kancelár Otto von Bismarck. Zaočkované proti kiahňam malo byť každé dieťa pred dovŕšením druhého roku života, pokiaľ podľa lekárskeho osvedčenia už kiahne neprekonal. V priebehu roka, v ktorom dosiahol vek 12 rokov mal byť rovnako zaočkovaný každý žiak verejnej, či súkromnej školy.²¹

Doklad o očkovaní mali kontrolovať riaditelia školy, ktorí mali povinnosť hlásiť úradom zmeškanie očkovacej povinnosti. Porušenie očkovacej povinnosti mohlo byť potrestané pokutou až do výšky 50 mariek alebo trojdňovou poriadkovou väzbou. Riaditelia, alebo lekári, ktorí si nesplnili svoju povinnosť mohli byť potrestaní peňažným trestom až 100 mariek, čo predstavovalo takmer mesačný plat stredného úradníka. A podobne ako je to dnes, zavedenie očkovacej povinnosti bolo spojené s odporom. V roku 1908 „Nemecký spolok odporcov očkovania“ dokonca vydal „Poradcu pre očkovacie procesy“, v ktorom boli do detailu opísané odporúčané pravidlá správania sa pre odporcov očkovania, ako aj šablóny podaní na úrady, ktoré mali umožniť vyhnúť sa očkovacej povinnosti bez hrozby potrestania.²²

3. Jacobson verus Massachusetts

V roku 1900 vypukla epidémia kiahní aj v Spojených štátoch Amerických. V čase, keď riziko nákazy vzrastalo a ľudia sa jej obávali prevažovala akceptácia vakcinácie. S klesajúcim rizikom nákazy vzrastal počet oponentov vakcinácie, čo spravidla vydláždilo cestu pre ďalšie vypuknutie nákazy. Z tohto dôvodu vlády začali zavádzať povinnosť očkovania. Prvou jurisdikciou, ktorá začala podmieňovať prístup k verejným školám zaočkovaním a zaviedla povinnosť očkovať sa pre školopovinné deti bol v roku 1827 Boston.²³ V roku 1902 bolo v štáte Massachusetts zaznamenaných viac ako 2300 prípadov a viac ako 284 úmrtí. Úrady štátu Massachusetts, ako i iné štáty brali túto hrozbu vážne a zaviedli kampane s cieľom zvýšiť počet zaočkovaných osôb. Dochádzalo tiež k nútenej vakcinácii imigrantov, Afroameričanov a robotníkov.²⁴ Nesplnenie povinnosti zaočkovať sa bolo postihované pokutou 5 dolárov. Napriek vypuknutiu nákazy,

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem.*

²³ W.E. Parmet, *Rediscovering Jacobson in the Era of Covid-19*, „Boston University Law Review Online“ 2020, vol. 100:117, s. 119.

²⁴ *Ibidem*, s. 120 a nasl.

toto rozhodnutie úradov bolo vysoko kontroverzné. V tom čase boli antivaxeri, ktorí verili, že vakcíny sú nebezpečné, neefektívne a bezbožné, veľmi dobre organizovaní, a to tak v Spojených štátoch, ako aj Európe. A hoci sa úplne mýlili pokiaľ ide o efektívnosť vakcinácie, neboli ďaleko od pravdy, pokiaľ ide o bezpečnosť vakcín. V tom čase používaná vakcína proti kiahňam spôsobovala oveľa väčší počet komplikácií ako moderné vakcíny, pričom používané sérum nebolo sterilné, takže mohlo spôsobiť ďalšie ochorenia, ako napr. tetanus.

Pastor Henning Jacobson bol švédsky imigrant, ktorý slúžil ako kazateľ v luteránskom kostole v Cambridge. Bol to zbožný muž, ktorý považoval očkovanie za štátom sankcionovanú svätokrádež. Rovnako veril, že predchádzajúce vakcinácie mu poškodili zdravie, ako aj zdravie jeho synov. Keď bol vyzvaný, aby sa nechal zaočkovať, odmietol, za čo dostal pokutu päť dolárov. Jacobson podporovaný antivaxermi argumentoval, že povinnosť nechať sa zaočkovať porušuje jeho ústavné práva.²⁵ Prípado sa dostáva na Najvyšší súd USA a sudca Harlan odmieta Jacobsonove argumenty. Svoj názor sudca Harlan opiera o teóriu spoločenskej zmluvy a kompetencie štátu. Ústavné slobody sú limitované základnou spoločenskou zmluvou a vláda je kreovaná za účelom spoločenského dobra, za účelom poskytnutia ochrany, bezpečnosti a prosperity a šťastia pre ľudí a nie pre zisk, pýchu, či súkromné záujmy jednotlivca. Súd uznal sféru chránenej slobody jednotlivca, no zároveň potvrdil, že štát má právo do tejto sféry zasiahnuť, ak si to vyžaduje bezpečnosť širokej verejnosti.²⁶

V roku 1922 bola táto doktrína potvrdená v prípade *Zucht v. King*. Šlo o riešenie otázky, či štáty môžu zakázať zápis do školy pre deti, ktoré sa nepreukážu dôkazom o imunizácii zaočkovaním. Podobne ako iné mestá, i mesto San Antonio v štáte Texas prijalo nariadenie vyžadujúce, aby sa študenti pred zápisom do školy prezentovali certifikátom o zaočkovaní. Texasská študentka Rosalyn Zucht sa odmietla dať zaočkovať, na čo mesto zareagovalo zákazom navštevovať školu. Nasledovala žaloba. Najvyšší súd USA jednomyselne odmietol žalobu Rosalyn Zucht, pričom sa výslovne odvolal na doktrínu založenú rozhodnutím vo veci *Jacobson v. Massachusetts*. Sudca Brandeis vyhlásil, „*Jacobson v. Massachusetts* stanovil, že je v právomoci štátu zaviesť povinné očkovanie. „[...] [Tieto] nariadenia nezakladajú svojvoľnú moc, ale iba širokú mieru voľnej úvahy potrebnú na ochranu verejného zdravia“.²⁷

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Toward a Twenty-First-Century Jacobson v. Massachusetts*, „Harvard Law Review“ 2008, vol. 121, no. 7, s. 1823.

²⁷ *Ibidem*, s. 1824.

4. Povinnosť očkovania a Ústavný súd Slovenskej republiky

Problematica povinného očkovania nie je cudzia ani ústavnej deliberácii v Slovenskej republike. Povinným očkovaním sa zaoberal Ústavný súd Slovenskej republiky v rozhodnutí PL. ÚS 10/2013 z 10. decembra 2014. S odkazom na svoju prechádzajúcu judikatúru, ako aj na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva Ústavný súd Slovenskej republiky konštatoval: „(v)zmysle judikatúry ústavného súdu sa právo na život považuje za vstupnú bránu a pilier celého systému ochrany základných práv a slobôd. Právny poriadok Slovenskej republiky chráni ľudský život ako kľúčovú hodnotu právneho štátu (porov. nález ústavného súdu PL. ÚS 12/01 zo 4. decembra 2007). Porušenie práva na život patrí k najzávažnejším porušeniam ľudských práv a slobôd a neexistuje spôsob, ako toto porušenie zvrátiť, reparaovať, odškodniť. Účel a rozsah ochrany práva na život, aj práva nebyť pozbavený života je aj predmetom úpravy medzinárodných dohovorov, v duchu ktorých je potrebné vykladať aj našu ústavnú úpravu. Štrasburské orgány ochrany práva priznali vo všetkých svojich rozhodnutiach právu na život výsadné postavenie ako jednému z najdôležitejších ustanovení dohovoru. Predmet a účel dohovoru ako nástroja na ochranu individuálnych ľudských bytostí vyžaduje, aby čl. 2 dohovoru bol interpretovaný a aplikovaný takým spôsobom, aby jeho záruky boli praktické a účinné”²⁸

„[...] Článok 15 ods. 1 a 2 ústavy (čl. 2 dohovoru) ukladá štátu povinnosť zdržať sa úmyselného a nezákonného zbavenia života, ale tiež prijať príslušné kroky k ochrane života osôb, ktoré sa nachádzajú v ich jurisdikcii. Z práva na život vyplývajú pre štát dve základné pozitívne povinnosti: (i) povinnosť chrániť život a (ii) povinnosť zabezpečiť vyšetrenie, resp. objasnenie okolností straty života, vyvodenie zodpovednosti a poskytnutie nápravy (tzv. procesná povinnosť). V rámci konania o súlade právnych predpisov právna úprava povinného očkovania spadá pod prvú pozitívnu povinnosť štátu, povinnosť chrániť život.”²⁹

„[...] povinné očkovanie (a očkovanie ako také) je zásahom do integrity človeka. Avšak účelom a dôsledkom povinnosti podrobiť sa povinnému očkovaniu nie je ukončenie života alebo priama hrozba jeho ukončenia, ale naopak, účelom je život chrániť a predchádzať vzniku a šíreniu prenosných a smrteľných ochorení.”³⁰

²⁸ PL. ÚS 10/2013, s. 45–46.

²⁹ *Ibidem*, s. 46–47.

³⁰ *Ibidem*, s. 48.

„Miera uspokojiteľnosti verejného záujmu na ochrane života a zdravia obyvateľstva predchádzaním vzniku a šírenia prenosných smrteľných ochorení je pri povinnom očkovaní podstatná, pretože ide o najefektívnejší postup ako nielen priamo predchádzať vzniku a šíreniu prenosných smrteľných ochorení, ale aj postup, ktorým preukázateľne možno úplne eradikovať prenosné smrteľné ochorenia (príklad pravých kiahní). V prípade upustenia od povinného očkovania neexistuje porovnateľne účinný spôsob predchádzania vzniku a šírenia prenosných smrteľných ochorení.

Z uvedeného vyplýva, že podstatná miera uspokojiteľnosti verejného záujmu na ochrane života a zdravia obyvateľstva predchádzaním vzniku a šírenia prenosných smrteľných ochorení prevažuje stredný až podstatný záujem na ochrane práva na súkromie fyzických osôb, a preto je nutné dať prednosť verejnému záujmu na ochrane života a zdravia obyvateľstva predchádzaním vzniku a šírenia prenosných smrteľných ochorení zabezpečovaným povinným očkovaním”.³¹

K povinnosti podrobiť sa očkovaníu, a aj k súvisiacemu rozhodnutiu Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 10/2013 sa kriticky vyjadruje J. Drgonec: „[...] v ľudskom práve na súkromný život je implikované právo fyzickej osoby odmietnuť poskytnutie zdravotnej starostlivosti, a to aj v prípade, že by odmietnutie znamenalo ohrozenie jej zdravia, či dokonca života. Pri priemetí tejto zásady do vzťahu s očkovaním to potom znamená, že človek má právo slobodne sa rozhodnúť, či sa podrobí očkovaníu ako preventívnemu lekárskeму výkonu na ochranu svojho zdravia, alebo či sa očkovaníu nepodrobí, a tak vystaví svoje zdravie, prípadne aj život ohrozeniu”.³² Ako upozorňuje B. Balog, „(č)lovek má právo byť zdravý, nie povinnosť byť zdravý”.³³

Z tohto pohľadu je potom na mieste rozlišovať, či pri povinnom očkovaní ide o prevenciu pred nákazlivým ochorením, ktorým možno ohroziť iných ľudí, alebo jednotlivец odmietnutím očkovania ohrozuje výlučne vlastný život alebo vlastné zdravie. V tomto kontexte súhlasím s názorom J. Drgonca, že v prípade ochorenia, ktoré nepredstavuje riziko nákazy iných ľudí, nie je inštitút povinného očkovania na mieste. V takom prípade totiž absentuje legitímny cieľ ochrana verejného zdravia, ktorý by mohol prevážiť nad ochranou práva na súkromie. Nepodrobenie sa očkovaníu v prípade neprenosného (neinfekčného) ochorenia však podľa môjho názoru môže implikovať legitímne limity bezplatnej zdravotnej starostlivosti.

³¹ *Ibidem*, s. 58.

³² J. Drgonec, *Ústava Slovenskej republiky: teória a prax*, Bratislava 2015, s. 495.

³³ L. Orosz, J. Svák a kol., *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*, Zväzok I, Bratislava 2021, s. 527.

5. Vavříčka a ostatní proti České republice

Otázke povinného očkovania sa relatívne nedávno venoval i Európsky súd pre ľudské práva v prípade Vavříčka a ostatní proti České republice (sťažnosť č. 47621/13).³⁴ Prvý zo sťažovateľov, pán Vavříčka dostal pokutu vo výške tri tisíc českých korún za to, že nenechal svoje dve deti zaočkovať proti tetanu, detskej obrne a vírusovej hepatitíde typu B. Zásah do práv ďalších sťažovateľov spočíval v tom, že v dôsledku odmietnutia očkovania svojich detí tieto deti nemohli navštevovať materskú školu. Sťažovatelia považovali konanie štátu za porušenie práva na súkromný a rodinný život (čl. 8 Dohovoru), práva na slobodu svedomia, myslenia a viery (čl. 9 Dohovoru) a práva na vzdelanie (článok 2 prvého protokolu k Dohovoru). Predmetom sporu bola otázka, či Česká republika svojou očkovačou politikou prekročila alebo neprekročila svoj priestor pre uváženie. Európsky súd pre ľudské práva v kontexte očkovačej politiky Českej republiky v prípade Vavříčka „nevidel“ porušenie Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

V tomto rozsudku Európsky súd pre ľudské práva zdôrazňuje úlohy a výhody imunizácie s poukazom na dokument Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) z roku 2013: „Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) vo svojom «Globálnom akčnom pláne očkovania», ktorý zverejnila v roku 2013 odporúča dosiahnuť mieru pokrytia na národnej úrovni najmenej 90% vo vzťahu ku všetkým očkovačím látkam, ktoré sú súčasťou národných imunizačných programov. [...] Drvivé dôkazy demonštrujú výhody imunizácie ako jedného z najúspešnejších a nákladovo najefektívnejších (najlacnejších) zdravotníckych zásahov. Za posledných niekoľko desaťročí, imunizácia dosiahla mnoho vecí, vrátane odstránenia kiahní, úspechu, označovanému za jeden z najväčších triumfov ľudstva. Očkovačie látky zachránili nespočetné množstvo životov a znížili celosvetový výskyt detskej obrny o 99% a znížili ochorenia, invaliditu a úmrtia spôsobené záškrtom, tetanom, čiernym kašľom, osýpkami, ochorenia spôsobené pôvodcom Haemophilus influenzae typu b a epidemickou meningokokovou meningitídou skupiny A.

Imunizácia je a mala by byť uznávaná za kľúčovú súčasť ľudského práva na zdravie a individuálnej, spoločenskej i vládnej zodpovednosti. Odhaduje sa, že očkovanie každoročne zabráni 2,5 miliónom úmrtí. [...] Vakcíny a imunizácia ako súčasť komplexného súboru opatrení pre prevenciu a kontrolu ochorení predstavujú zásadnú investíciu do budúcnosti nielen krajiny, ale i celého sveta.

³⁴ Rozsudok EŠLP vo veci Vavříčka a ostatní proti České republice bol vynesený 8.04.2021.

[...]

Minulé storočie bolo v mnohých ohľadoch storočím zdravotnej starostlivosti, čo viedlo k dramatickému poklesu ochorení a úmrtnosti, pričom jedným z hlavných faktorov bol objav a používanie antibiotík. Zdá sa, že toto storočie by mohlo byť storočím očkovania, v ktorom bude možné vykynožiť, eliminovať alebo kontrolovať množstvo závažných, život ohrožujúcich alebo oslabujúcich infekčných ochorení a očkovanie bude hlavným nástrojom preventívnych stratégií”.³⁵

Všeobecne možno konštatovať, že v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva spadá ochrana zdravia spolu s ochranou fyzickej a morálnej integrity do rámca súkromného života (v tomto zmysle pozri napr. rozsudok ESLP vo veci Nada. Switzerland, no. 10593/08, § 151).³⁶ I keď nemožno vylúčiť, že zdravotná starostlivosť môže vyústiť do porušenia článku 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (zákaz mučenia), Európsky súd pre ľudské práva preferuje posudzovanie týchto záležitostí z pohľadu článku 8 Dohovoru (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života).³⁷

486

Európsky súd pre ľudské práva i v prípade Vavříčka uznal, že povinné očkovanie ako nedobrovoľný medicínsky zákrok predstavuje zásah do fyzickej integrity človeka a preto ho možno subsumovať pod článok 8 Dohovoru. Zásahom do práva na súkromný a rodinný život (článok 8 Dohovoru) je samotné stanovenie očkovacej povinnosti, pričom k očkovaní ako takému ani nemusí dôjsť.³⁸

Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva Česká republika v prípade Vavříčka neprekročila svoj priestor pre uváženie a stanovením očkovacej povinnosti nedošlo k porušeniu ustanovení Dohovoru.

V kontexte rozsudku Vavříčka a ostatní proti Českej republike je Európskemu súdu pre ľudské práva vyčítaný zdržanlivý postoj a zlyhanie v oblasti medicínskeho práva. Súhlasím však s názorom, ktorý formulovala napr. Z. Vikarská, že zdržanlivý postoj Európskeho súdu pre ľudské práva nie je prejavom jeho zlyhania, ale skôr dôležitým efektom vyvažovania záujmov jednotlivcov a záujmov štátov na ochrane života a zdravia osôb na svojom území.³⁹ V tomto kontexte je tiež potrebné oso-

³⁵ Rozsudok ESLP vo veci Vavříčka a ostatní proti Českej republike, sťažnosť č. 47621/13, bod 135.

³⁶ W.A. Schabas, *The European Convention on Human Rights: A Commentary*, Oxford 2015, s. 371.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Rozsudok ESLP vo veci Vavříčka a ostatní proti Českej republike, sťažnosť č. 47621/13, bod 263.

³⁹ Z. Vikarská, *Strategická litigace u ESLP, aneb o co v případě Vavříčka nešlo*, „Bulletin lidských práv“ 2021, roč. XIII, č. 2, s. 4.

bitne zdôrazniť, že práve v oblasti politiky verejného zdravia a v oblasti medicíny Európsky súd pre ľudské práva priznáva štátom široký priestor pre uváženie⁴⁰ („wide margin of appreciation“).⁴¹

6. Záver

Ústavou garantované právo na ochranu zdravia sa týka tak preventívnej ochrany zdravia, ako aj ochrany (sanácie) zdravia v chorobe.⁴² Možno skonštatovať, že povinné očkovanie predstavuje významný zásah do telesnej integrity, ktorý má v prípade vykonania bez ohľadu na vôľu osoby podrobenej očkovaniu povahu obmedzenia práva na súkromie.⁴³ Z pohľadu Európskeho súdu pre ľudské práva je táto problematika posudzovaná v kontexte článku 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (práv na rešpektovanie súkromného a rodinného života).

Súhlasím s názorom, že spoločenský a právny vývoj speje k tomu, aby sa zdravotníctvo posunulo od paternalistického modelu, k modelu proklientskému. Pre prijímateľa zdravotnej starostlivosti to znamená právo na informácie a právo rozhodovať o vlastnom tele a vlastnom zdraví.⁴⁴

Tento akcent na slobodu jednotlivca však naráža na potrebu zodpovednosti voči ostatným členom komunity, štátu. Človek ako tvor spoločenský (zoon politikon) je odsúdený na život v komunite, v štáte. To okrem benefitov života v spoločnosti znamená i zodpovednosť voči ostatným členom spoločnosti. Slobodné rozhodnutie jednotlivca tak môže znamenať hrozbu pre komunitu, spoločnosť, štát. Sloboda, právo jednotlivca musí ustúpiť záujmu na prežití spoločenstva, štátu, a to aj prípadným

487

⁴⁰ K doktríne priestoru pre uváženie („margin of appreciation“) pozri napr. S. Greer, *The Margin of Appreciation: Interpretation and discretion under the European Convention on Human Rights*, Strasbourg 2020, s. 60; J. Gerards, *Margin of Appreciation and Incrementalism in the Case Law of the European Court of Human Rights*, „Human Rights Law Review“ 2018, vol. 18, iss. 3, s. 495–515, alebo J.M. Parras, *Democracy, Diversity and the Margin of Appreciation: A Theoretical Analysis from the Perspective of the International and Constitutional Functions of the European Court of Human Rights*, „Revista Electrónica de Estudios Internacionales“ 2015, no. 29, s. 1–18, <https://doi.org/10.17103/reei.29.10>, ako aj M. Kopa, *Doktrína prostoru pro uvážení (margin of appreciation) v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*, Praha 2014.

⁴¹ Rozsudok ESLP Vavříčka a ostatní proti České republice (sťažnosť č. 47621/13), bod. 280.

⁴² J. Drgonec, *Ústava Slovenskej republiky...*, s. 801.

⁴³ *Ibidem*, s. 494.

⁴⁴ Pozri napr. Z. Vikarská, *Strategická litigace u ESLP...*, s. 3.

podrobením sa povinnému očkovaniu. Ľudstvo v tomto kontexte disponuje mnohými historickými skúsenosťami.

Domnievam sa, že povinná vakcinácia je ústavnoprávne konformná v prípadoch boja proti obzvlášť nákazlivým a obzvlášť nebezpečným ochoreniam ohrozujúcim život a zdravie, pokiaľ je, a to chcem zdôrazniť, povinne poskytovaná vakcína bezpečná a efektívna a o bezpečnosti a efektívnosti vakcíny jestvujú spoľahlivé medicínske dôkazy. Ochrana súkromnej sféry jednotlivca tu ustupuje požiadavke chrániť život a zdravie obyvateľov štátu. Prevažuje záujem na prežití, či zdraví komunity. Tento prístup vystihujú slová Carla von Clausewitza, podľa ktorého ak štát, či spoločenstvo nie je v záujme prežitia ochotné siahnuť po krajných prostriedkoch, niet v ňom už duše, chýba mu vôľa k životu.⁴⁵

Domnievam sa, že zároveň je potrebné dôsledne rozlišovať, či nesplnením očkovacej povinnosti jednotlivec ohrozuje iba seba (svoj život, svoje zdravie) alebo je i hrozbou pre komunitu. V takom prípade (v rámci testu proporcionality zásahu) totiž absentuje legitímny cieľ ochrana verejného zdravia, ktorý by mohol prevážiť nad ochranou práva na súkromie. Nepodrobenie sa očkovaniu v prípade neprenosného (neinfekčného) ochorenia však podľa môjho názoru môže implikovať legitímne limity bezplatnej zdravotnej starostlivosti.

488

Rovnako je potrebné citlivo zvažovať plauzibilitu alternatívnych efektívnych spôsobov na dosiahnutie ochrany verejného zdravia a životov,⁴⁶ napr. v podobe imunity získanej prekonaním ochorenia a tieto spôsoby, ktoré chránia verejné zdravie a životy a zároveň nezasahujú do práva na súkromie nediskriminovať.

Opätovne rezonuje otázka, či nie je potrebné zmeniť metodológiu prístupu ku garanciam ľudských práv.

⁴⁵ Parafrázované podľa D. Šmihula, *Oprávnenie štátu obmedziť ľudské práva*, „Právny obzor“ 2002, č. 3, s. 231.

⁴⁶ V tomto kontexte považujem za mimoriadne výstižné Odlišné stanovisko sudcu Petra Straku vo veci sp. zn. PL. ÚS 11/2021, https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/991963/PL.+%C3%9AS+11_2021_odli%C5%A1n%C3%A9_stanovisko.pdf/694303b3-a317-4c36-bca8-d98a5d86e1fb (navštívené dňa: 18.03.2021).